

Mărturii documentare privind activitatea spitalelor militare din județul Neamț în timpul primului război mondial

GHEORGHE RADU

În urma campaniei din anul 1916, România se vedea redusă la numai o treime din teritoriul său. Această regiune, cea mai puțin bogată a țării, trebuia să găzduiască și să întrețină, în afara propriei populații, pe cea refugiată din Muntenia, pe cea evacuată din zona de operații militare, armata rusă, ce număra aproape un milion de oameni, toată armata română retrasă de pe front și toate serviciile din spate ale armatei, răniții evacuați în Moldova, în număr de peste 20 000, prizonierii, internații inamici. „Un popor de un milion și jumătate de suflete, militari și civili, venea să se suprapună populației normale în cele șase județe ale Moldovei de Nord“¹.

În rândul celor mai considerabile greutăți, trei erau acelea care predominau: problema alimentației, organizarea transporturilor și lipsa combustibilului. Aceștia li s-au adăugat mizeria cumplită și bolile care au pregătit terenul epidemiilor, primele luni ale anului 1917 fiind groaznicele luni ale tifosului exantematic și febrei recurente, care au secerat zeci de mii de vieți și au întins zăbranicul negru al morții peste Moldova mult încercată. În acest cadru s-a desfășurat activitatea celor a căror primă sarcină era îngrijirea răniților și a bolnavilor.

La 15 august 1916, a doua zi după decretarea mobilizării, la Piatra-Neamț, ca și în celelalte capitale de județ, s-au format „comitetele regionale de acțiune“ ce depindeau de Comitetul Central Sanitar, subordonat Ministerului de Război. Din oficiu, președinți ai acestor comitete regionale au devenit prefectii județelor – în județul Neamț, N. Ioaniu – secondați de capii celorlalte instituții civile și militare.

Compența Comitetului Regional Sanitar Neamț la mobilizare era comunicată Comitetului Central Sanitar la 19 iulie 1916 și cuprindea pe N. Ioaniu, prefectul județului și președinte al comitetului, Clemanțe Cugler, delegat al Crucii Roșii, D. Hogeș, primarul orașului, dr. Aurel Lupu, medic la partea sedentară, C. Gruholschi, ofițer delegat de la partea sedentară și Ana Bratu, șef de depozit de materiale, cooptată în comitet². În septembrie același an, C. Gruholschi va fi înlocuit cu lt. Dumitru Marinescu.

Conform planului Comitetului Central Sanitar de a organiza zona interioară „în vederea ajutorului de dat răniților și bolnavilor în timp de mobilizare și război“, la Piatra-Neamț și în județ au fost organizate spitale militare, sau au fost militarizate unele din cele civile. În județul Neamț au funcționat un număr de 25 spitale militare cu aproximativ 3 500 de paturi instalate în localurile spitalelor civile existente, în școli, cazărmi, colonii școlare, case particulare, mănăstiri etc.

După constituirea sa, Comitetul Regional Sanitar a trecut la coordonarea întregii activități sanitare, preluând, totodată, atât conducerea unităților sanitare existente și înființând, în același timp, altele. La 20 august, președintele Comitetului Regional Sanitar comunica Ministerului de Interne că „atât spitalele de categoria întâia, cât și cele de categoria a II-a sunt gata de funcționare, prevăzute cu tot ceea ce este necesar... spitalele de convalescență urmând să fie gata în curând“³.

¹ Constantin Chirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, București, p. 364.

² Direcția Județeană Neamț a Arhivelor Naționale, fond Consiliul de Administrație al Spitalelor Militare (în continuare C.A.S.M.), dosar 5/1916, f. 56.

³ *Ibidem*, f. 129.

Capacitatea spitalelor din Piatra-Neamț și Târgu-Neamț era, la 23 august 1916, de 855 paturi la Piatra-Neamț și 400 la Târgu-Neamț. La începutul lunii septembrie, spitalele de convalescenți de la Bălțătești și Văratec, cu o capacitate de 300, respectiv 700 de paturi, erau gata de a primi bolnavii.

Celor 18 spitale militare sau militarizate românești li se adăugau și cele 13 spitale rusești cantonate în Piatra-Neamț, Târgu-Neamț și pe Valea Muntelui, spitale ce urmau a se întreține, cele militare din fondul statului rus, iar cele ale Crucii Roșii din fondurile respectivei societăți. Acestor li se adaugă, mai apoi, spitalele militare evacuate din zonele de operație din sud: spitalul 151 Ploiești și 168, 171, 373 și 374 Buzău.

Activitatea spitalelor era organizată pe secții: chirurgie mare, chirurgie mică, boli interne, boli contagioase, convalescenți.

Pe lângă spitalele militare, în județul Neamț au mai funcționat, din inițiative locale, centre de răniți care aveau cel puțin 10 paturi în comunele Dobreni, Bodeștii-Precistei, Tarcău, Crăcăoani, Gârcina ș.a.

Necesitățile acute de paturi în spitale, de evacuare a celor bolnavi de tuberculoză, a celor reformați aflați în convalescență au determinat serviciul sanitar să înființeze două centre, unul pentru reformați și convalescenți cu 20 de locuri la Mănăstirea Bistrița și unul pentru tuberculoși, de 100 de paturi, la Bisericiani⁴. Pentru infirmi erau organizate alte două centre ce funcționau la mănăstirile Neamț și Văratec⁵.

Mobilizarea și dotarea acestor spitale cu aparatură medicală s-au făcut destul de greu datorită lipsei de bani, cât și a sporirii numărului de răniți și bolnavi peste capacitatea spitalelor. Încă din 20 august 1916, prefectul județului comunica directorului agenției Piatra-Neamț a Băncii Naționale depunerea sumei de 94 000 lei în contul fondului de aprovizionare a spitalelor din județul Neamț⁶. La 14 decembrie 1916, Comitetul Regional Sanitar cerea Comitetului Central Sanitar suma de 200 000 lei „necesari atât întreținerii răniților din spitale, cât și a celor aflați în alte spitale și încartiruiți în diferite comune”⁷.

În cadrul acestei acțiuni, s-a făcut apel și la locuitorii județului, care au răspuns prompt solicitărilor prefectului din 20 septembrie 1916, de a contribui la înzestrarea spitalelor militare. Un număr de 143 locuitori din Piatra-Neamț ofereau, în ianuarie 1917, spitalelor cămăși, ciorapi, prosoape, pânză, batiste, perne etc. Donații asemănătoare făceau și locuitorii comunelor Dobreni, Bălțătești, Hangu, Dochia, Negrești etc.⁸. Printre cei care au răspuns chemării patriotice a prefectului o cităm pe Hareta D. Nechita, lenjeriță la spitalul Mănăstirii Secu, care, la 22 ianuarie 1917, scria că „văzând aceste timpuri grele pentru țară, deși sunt o fată săracă, m-am hotărât ca salariul meu din aceste 19 zile din ianuarie în sumă de 38 lei să rămână în folosul C.R.S.”⁹. În noiembrie 1916, Primăria orașului Piatra-Neamț mulțumea unui număr de 46 persoane care donaseră sume de bani spitalului militar 238, „spre a se putea ameliora starea răniților”¹⁰.

Suplinirea lipsei păturilor de lână a determinat Comitetul Central Sanitar să trimită o circulară Comitetului Regional Sanitar prin care solicita colectarea de

⁴ *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 1/1916, f. 90.

⁵ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 3/1916, f. 296.

⁶ *Ibidem*, f. 120.

⁷ *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 1/1916, f. 86.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, dosar 81/1917, f. 82.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 75/1916, f. 162.

ziare de la cetățeni, ce urmau a fi depuse la prefectură, pentru confecționarea păturilor de hârtie. În același scop, Ministerul de Interne a admis ca așezările rurale să predea prefecturilor, în contul Comitetului Regional Sanitar, toate „Monitoarele oficiale“ mai vechi de 5 ani¹¹. Greutăți erau întâmpinate și în ceea ce privește aprovizionarea spitalelor cu lemne, hrană, feșe, medicamente, lenjerie, echipamente, aparatură medicală etc. În problema aprovizionării unităților sanitare cu lemne, V. C. Soarec, președintele Consiliului de Administrație a Spitalelor, informa pe prefect că această chestiune prezenta un interes deosebit întrucât „pe piață, nu se găsesc lemne, iar în împrejurimile orașului nu sunt exploatare de pădure“, cerându-se în acest scop intervenția Comitetului Sanitar și a Ministerului Domeniilor pentru a se ridica din pădurile de la Cut-Vânători și de la Vaduri cantitatea de 10 000 m.c. lemne ce urmau a fi plătiți de Ministerul de Război¹². Problema transportului urma să fie rezolvată prin rechiziționarea mijloacelor de transport din comunele apropiate. Astfel prefectul cerea primarilor și șefilor de post din comunele Doamna, Roznov, Girov, Dobreni, Bodești-Precista, Serbești, Dochia, Zănești, Vaduri, Dumbrava Roșie să trimită cât mai multe care cu boi pentru a aduce lemne de foc spitalelor din Piatra-Neamț¹³.

Pentru a suplini lipsa săpunului sau a salipurinei întrebuințate la spălarea lenjeriei, același Comitet Central Sanitar cerea prefectului să dea ordin Poliției Piatra-Neamț „ca de urgență să strângă de la particulari cenușă de lemn de fag și să o distribuie spitalelor din Piatra“¹⁴.

Mult mai gravă era situația medicamentelor, pansamentelor și a personalului medical calificat. Astfel, spitalul militar de la Mănăstirea Secu comunica președintelui Comitetului Central Sanitar, la 24 noiembrie 1916, că „nu posedă nici un fel de medicamente, pansamente, necesare vindecării răniților... nici personalul medical necesar... și nici un mijloc de îmbăiere a răniților“¹⁵. Se cerea în mod expres tuturor spitalelor să folosească cu mult discernământ feșele, vata și pansamentele, indicându-se necesitatea spălării acestora în vederea refolosirii lor.

Alimentația a constituit, de asemenea, în acele timpuri, una dintre cele mai grave probleme. În nenumărate rânduri autoritățile au intervenit statuând rația de hrană a bolnavilor, răniților și a personalului medical și sanitar. Laptele era raționalizat și indicat numai celor care li se prescria, fiind exclus din hrana celorlalți bolnavi. La fel erau raționalizate vinul și spirtul¹⁶.

În condițiile grele din iarna anului 1917, internarea în spitale devine, din cauza lipsurilor, o problemă deosebită, așa cum constata și lt. Dumitru Marinescu, ofițer delegat în Comitetul Central Sanitar care, vizitând, la 13 ianuarie 1917, cazarma Regimentului 15 Infanterie, constată „că aceștia erau grămădiți în pavilioane neîncălzite, cu paturi comune de scânduri, lipsite de saltele, perne și păături“¹⁷, iar în sanatoriile de tuberculoși din județul Neamț „s-au primit 150 de bolnavi peste numărul paturilor“. Se cerea oprirea trimiterilor, altfel „bolnavii

¹¹ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 5/1916, f. 34.

¹² *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 85/1916, f. 45.

¹³ *Ibidem*, dosar 1/1916, f. 24.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 87/1916, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 84/1916, f. 34–35.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 87/1916, f. 22.

¹⁷ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 3/1916, f. 64.

sunt expuși a rămâne pe drum”¹⁸. Lipsa de echipament făcea ca cei răniți să se reîntorcă pe front „într-o stare deplorabilă de murdărie, fiind îmbrăcați cu rufele pline de sânge cu care au fost răniți”¹⁹.

Mizeria, foamea, aglomerația au făcut ca în iarna anului 1917 să apară epidemiile: tifosul exantematic, febra tifoidă, febra recurentă, holera. La 16 decembrie 1916, Comitetul Central Sanitar trimitea o telegramă prefectului anunțând că „echipa medicului francez Gauljac, însoțit de 11 persoane, sosesc în localitate din ordinul ministrului Anghelescu” și „după indicațiile prof. dr. Cantacuzino” avea drept sarcină „combaterea epidemiilor din localități”²⁰. Cu toate eforturile depuse de autorități, epidemiile au continuat să facă victime. La spitalul 428 din Piatra-Neamț erau, la 4 iunie 1917, 23 de militari și 3 civili bolnavi de tifos exantematic, cărora cele 5 sanitare nu le puteau face față²¹, în timp ce la Spitalul regimentului 15 Războieni, la 25 ianuarie 1917, două cazuri suspecte de holeră, unul de tifos exantematic, șase suspecte de tifos și 224 de febră recurentă²², iar la spitalul 372 din casa Costinescu din Târgu-Neamț se găseau, la 5 iunie 1917, 52 de bolnavi de tifos, spitalul neavând în serviciu nici un sanitar instruit²³.

O problemă care a necesitat eforturi deosebite a constituit-o încadrarea spitalelor cu personal medical, existând pentru întreaga țară, după stabilirea ordinei de bătaie a armatei de operațiuni, un număr de 400–500 medici, din care o treime au revenit Direcției Generale Sanitare, iar restul mobilizați de Comitetul Central Sanitar²⁴. Așa se face că unii medici funcționau la mai multe spitale, depunând eforturi deosebite. Dr. Ernici, de exemplu, profesa, în același timp, la spitalele 228, 229 ale Crucii Roșii, la 232 Izolare, în timp ce dr. Apostolide profesa concomitent la spitalele 230, 235, 236, dr. Berescu la spitalele 237, 238, dr. Petroniu la spitalele 239, 240 etc.²⁵. În același mod își desfășurau activitatea doctorii Aurel Lăpuș și N. Benescu, care s-au distins în mod deosebit în lupta cu greutățile inerente din acele timpuri.

Alături de medici, 11 studenți în medicină, printre care Emil Constantinescu, C. I. Nădejde, Teodor Turtureanu, Eremia Bistriceanu și Nicolae Grigorescu au fost repartizați la spitalele militare din județul Neamț²⁶. Pentru încadrarea spitalelor cu personal s-a apelat la Societatea de Cruce Roșie, la cadre didactice, la refugiați. Toți aceștia și-au făcut datoria cu mult patriotism, în condiții deosebit de grele, așa cum arăta refugiata Maria Moldoveanu, gardiană la spitalul 428 din Piatra-Neamț, care, într-o scrisoare trimisă prefectului, arăta că de la data mobilizării s-a pus în serviciul Crucii Roșii, muncind la spitalul din Ploiești, până la evacuare, apoi la spitalul militar 428. A lăsat, spunea ea, trei copii la Ploiești și „am îndurat toate chinurile posibile, ba am trecut și prin exantematic”²⁷.

Vremurile grele prin care trecea țara confereau personalului sanitar un rol de prim ordin, nevoia de soldați pe front fiind acută. De aceea, se făcea apel la patriotismul acestora, „pentru a urgenta vindecarea răniților și bolnavilor, căci

¹⁸ *Ibidem*, f. 642.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 1/1916, f. 298.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, dosar 3/1916, f. 581.

²² *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 93/1916, f. 14.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 5/1916, f. 292.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 554.

²⁷ *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 88/1916, f. 167.

numai astfel putem face față marilor nevoi ce ni se prezintă astăzi²⁸. Medicul Albin Pșepelinski și ajutorul său, studentul în medicină Emil Constantinescu, arătau, la 7 martie 1917, administratorului spitalului 428 că „au îngrijit atât de bine rănilor bolnavilor, că la toate vizitele și inspecțiile făcute spitalului nostru medicii români și străini au făcut cele mai bune aprecieri²⁹. Această caracterizare era apreciată și completată de faptul că toți cei aflați în serviciul spitalelor depuneau eforturi susținute cu gândul „la apropierea zilelor mărețe ce se întrezăresc pentru țară și neamul lor³⁰.”

Un capitol aparte în această luptă cu moartea, cu suferința, îl constituie, desigur, serviciul adus de membrii misiunii medico-militare franceze. În județul Neamț, primul medic al acestei misiuni a fost dr. Gauthier, care, așa cum înștiința prefectura, la 1 decembrie 1916, Comitetul Central Sanitar, sosea în localitatea Piatra-Neamț pentru „a vi se pune la dispoziție pentru a crea un spital de mare chirurgie cu o întregă echipă compusă din 8 persoane³¹. La 20 decembrie, Comitetul Regional Sanitar anunța pe medicul șef al spitalului 428 că „D-nii Sempe, Lojeaie, Gauthier, Reimburg, Bailly și studentul în medicină Arnauld sunt destinați Comitetului Regional Neamț³². Dr. Gauthier, șeful grupului, era însărcinat cu „supravegherea medicală, chirurgicală și de igienă sanitară a întregului județ, urmând a inspecta toate spitalele militare din județ, în drept de a lua orice măsură va crede de cuviință³³. În septembrie 1916, au vizitat formațiunile sanitare de pe teritoriul județului și doi membri ai misiunii militare americane, maiorii H. Gideon Wells și Roger Griswald Berkins. Pentru întreaga lor activitate membrii misiunii medico-militare franceze au fost distinși cu înalte ordine românești.

Necesitatea întocmirii unei lucrări istorice a activității medicale din timpul primei conflagrații mondiale a determinat Marele Cartier General, prin intermediul Serviciului Sanitar, să adune, din timp, un cât mai bogat material documentar care să cuprindă toate chestiunile îmbrățișate de serviciul sanitar. În acest scop, Comitetul Central Sanitar solicita Comitetului Regional Sanitar să permită intrarea în spitale a învățătorilor, institutorilor, profesorilor și preoților însărcinați de minister cu întocmirea statisticii morților, răniților și bolnavilor internați. Aceste lucrări erau dirijate de inspectorul școlar C. Kirîțescu, ajutat de conferențiarul Gh. Antonescu³⁴.

Odată cu încheierea armistițiului și a păcii cu Germania și Austro-Ungaria, spitalele militare încep, din mai 1918, să fie desființate, iar personalul medical demobilizat. Pentru întreaga lor activitate, directorul Sănătății Publice, dr. I. Cantacuzino, adresa, la 21 martie 1918, următoarele cuvinte celor ce-și desfășuraseră activitatea în acest domeniu: „... în momentul de a pleca de la Directoratul Sănătății Publice, vă mulțumesc cu toată recunoștința pentru dragostea, priceperea și devotamentul cu care ați administrat spitalele Consiliului Dumneavoastră. Am cunoscut greutățile ce ați avut de întâmpinat în marea

²⁸ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 5/1916, f. 36.

²⁹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 88/1916, f. 127-128.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, fond C.A.S.M., dosar 5/1916, f. 467.

³² *Ibidem*, dosar 1/1916, f. 252.

³³ *Ibidem*, f. 261.

³⁴ *Ibidem*, f. 108.

Dumneavoastră sarcină și m-am putut convinge de munca fără preget depusă de întreg personalul spitalicesc în alinarea suferințelor bolnavilor și răniților noștri. Tuturor vă rog a le transmite mulțumirile mele, asigurându-i că au făcut cu toții o faptă umanitară și patriotică, având fiecare drept la recunoștința acelorora cărora le-au ușurat cu atâta abnegație și devotament suferințele fizice și morale provocate de război și de consecințele lui inevitabile³⁵.

---

³⁵ *Ibidem*, fond Prefectura județului Neamț, dosar 71/1916, f. 382.